

WACŁAW TOKARZ

OSTATNIE LATA HUGONA KOŁŁĄTAJA

(1794—1812)

PRACA ODZNACZONA NAGRODĄ IM. J. U. NIEMCEWICZA.

TOM II.

**Kolekcja
Emila Kornasia**

W KRAKOWIE. — NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI — MCMV.
GEBETHNER I WOLFF W WARSZAWIE, G. GEBETHNER I SKA W KRAKOWIE.

SPÓŁKI W
W

SPIS RZECZY.

	Str.
ROZDZIAŁ VI. »Nil desperandum«	1
ROZDZIAŁ VII. Rok 1809	31
ROZDZIAŁ VIII. Druga reforma Szkoły Głównej krakowskiej i za- targ Kołłątaja z Izbą Edukacyjną Księstwa Warszawskiego. (1809—1812)	100
ROZDZIAŁ IX. »Na schyłku życia«. (1810—1812)	188
DODATEK ŹRÓDŁOWY. Memoryał Kołłątaja o przygotowaniach do powstania r. 1794, napisany dla Tomasza Wawrzeckiego . . .	229
INDEKS	253
SPIS RZECZY tomów I i II.	263

SPIS RZECZY.

Tom I.

Przedmowa str. 1—6

Rozdział I: Kołłątaj w obronie swej przeszłości „ 7—135

Wpływ oskarżeń z r. 1794 na dalsze losy Kołłątaja 7—8. — Trudność wykrycia zawartej w nich prawdy 8. — Rozbieżność sądów o K. 8—9. — Stanowisko samego K. w sprawie oskarżeń 9—10. — Radykalizm pierwszych sądów porewolucyjnych o działaczach r. 1794: Dąbrowski, Sokolnicki, Zajączek, książę Józef, Ignacy Potocki, Kościuszko 10—12. — Śniadecki o przyczynach potępienia K. 12—13. — Znaczenie K. w r. 1794 13—14. — Wyjątkowy charakter oskarżeń, podnoszonych przeciwko K. 14. — Źródła złej opinii o Kołłątaju 14—15. — Ks. Michał Poniatowski i K. 15—16. — Stosunek K. z dworem w początkach Sejmu czteroletniego 17—18. — K. ministrem i Stanisław August 19. — Akces do Targowicy 20. — Wystąpienia przeciwko królowi 20—21. — Książka: »O ustanowieniu i upadku konstytucji 3-go maja« 21—23. — Stanisław August i K. w r. 1794 23—24. — Usiłowania rehabilitacyjne króla 24. — Wolskiego: »Obrona Stanisława Augusta« 25—27. — Oskarżenia przeciwko K., wychodzące z obozu królewskiego 28. — Linowskiego: »List do przyjaciela« 28—35. — Rząd rosyjski o K. 35. — Targowiczanie i K. 36—37. — Zeznania więźniów w fortecy Petropawłowskiej 38. — Rola niechęci osobistej w wytworzeniu sądu o K.: Trębicki 38—39. — Inne źródła, niechętnie K. 40. — Duże rozpowszechnienie oskarżeń przeciwko K. 40. — Sąd dawnych przyjaciół K. o jego roli w r. 1794 40. — Kościuszko i K. po roku 1794 41—42. — St. Małachowski 42. — St. Potocki 42—43. — Ignacy Potocki 43—44. — Tom. Ostrowski 45. — Inni ludzie Sejmu czteroletniego 45. — Ujemne dla K. wyniki tego badania 45—46. — K. w stosunku do opinii o sobie. Jego stanowisko ostentacyjne 46—47. — Jego usiłowania rehabilitacyjne 47. — Książka: »O ustanowieniu i upadku konstytucji 3-go maja« 47. — Memoriał dla Wawrzeckiego 48. — Pomysł

pamiętnika 48. — Testament 49. — Praca Józefa Zajączka 49—50. — Broszura: »Nil desperandum« 50. — Odpowiedź K. na list Stanisława Augusta do Wolskiego 50—55. — Psychologia obrony własnej K. 55. — Jego oświecenie sprawy akcesu do Targowicy 55—65. — Sprawa stosunków z Targowiczami i Bułhakowem 65—69. — Zarzuty, podnoszone przeciwko K. z racji przygotowań do powstania r. 1794 70. — Jego memoriał dla Wawrzeckiego 70—71. — Książka Zajączka 71. — Ewolucya stanowiska K. w tej sprawie 71—72. — Stosunek rzeczywisty emigrantów polskich do Francyi 72—73. — Istotny stosunek K. do wypadków Wielkiej Rewolucyi 73—74. — K. o genezie stosunków emigracyi z Francją 75. — Misya Kościuszki do Paryża 75—76. — Upadek pierwszych nadziei na Francję 76—77. — Desforgues i emigranci 77—78. — K. o wpływie nadziei na Francję na sprawę wybuchu powstania 79—80. — K. o charakterze demokratycznym powstania 81—82. — O roli spisku krajowego w sprawie wybuchu 82. — Geneza spisku w kraju 82—83. — Pierwsze stosunki z emigrantami 83. — Aloe i Walichnowski w Dreznie 84. — Wyjazd Kościuszki w Krakowskie 85. — K. o lekkomyślności przywódców spisku krajowego 85. — Sesya u Węgierskiego i ks. Majer 85—86. — Instrukcye Kościuszki 86. — Jelski i Guszowski 86—87. — Wysłanie Tomasza Maruszewskiego do Drezna 87. — Decyzya emigrantów co do powstania 88. — Aresztowania w kraju 88—89. — Prozor i Gliszczyński w Dreznie 89. — Nakaz redukcji wojsk 89. — Wezwania z kraju do emigrantów 90. — Rola osobista K. w sprawie decyzyi o powstaniu 90—91. — Ocena jego metody rehabilitacyjnej 92—93. — K. o autorstwie aktu powstania 93—95. — Sympatye jakobińskie K. 95—96. — Oskarżenia z czasów powstania 96—97. — K. i sprawa sądowego ukarania Targowiczów 97—98. — Niewiarygodność jego tłumaczenia się w tej sprawie 98—100. — K. o wieszaniach majowych 100—101. — »Klub« warszawski 101. — List Stanisława Augusta w tej sprawie do Kościuszki 102. — Istotny stosunek K. do tych wieszkań 102—103. — Wieszania czerwcowe 103—104. — K. o ich przyczynach 104—108. — Niewiarygodność jego tłumaczenia się 108—111. — K. o swym stosunku do króla i prymasa w r. 1794 111—113. — Stosunek K. do Kościuszki w r. 1794 113—116. — K. i Wawrzecki 117—118. — K. i żywioły radykalne na schyłku powstania 118—120. — Jego ucieczka z Warszawy 120—122. — Sprawa domniemanej kradzieży Kołtatajowskiej 122—132. — Ogólna ocena samoobrony K. 132—133. — Względna łagodność sądów o nim 134—135.

Rozdział II: »W więzieniu austriackiem« (1794— str.

1802). 135—232

Po ucieczce z Warszawy 136—137. — Pobyt u Węglińskich 138—139. — Cesarz nakazuje poszukiwać i uwięzić K. 139—140. — Istotna geneza tego nakazu 140—143. — Daremność pierwszych poszukiwań za

K. 144. — Jego przejazd przez Galicyę 145—146. — Uwięzienie K. Trębicki 146—148. — Raport starosty przemyskiego 148—149. — Wyjątkowy charakter uwięzienia K. 149—151. — Rosya żąda jego wydania 151—153. — Dozór rosyjski nad więzieniem K. 153—154. — Żądanie przeprowadzenia z nim śledztwa 154—155. — Śledztwo w sprawie wywiezienia z Warszawy papierów 155—160. — W sprawie precyozów i pieniędzy 160—165. — Istotne przyczyny przedłużonego więzienia K. 165—166. — Thugut o K. 166. — Obawy rządu austriackiego w r. 1795 166—168. — Wpływ wypadków politycznych na losy K. 168—169. — Szpiegowanie więźniów w Josephstadt 169. — Domniemane stosunki powstania Kościuszki z Węgrami i cesarz Franciszek II 169—172. — Stosunek rządu austriackiego do swego więźnia 172—174. — Przewiezienie K. do Ołomuńca 174—175. — Więźniowie polityczni w Ołomuńcu 175. — Do jakiej kategorii zaliczono K. 175—176. — Thugut i wykrycie korespondencji K. 177. — Przewiezienie do Josephstadt 177—178. — K. w więzieniu, jego zajęcia 179—181. — K. i Piattoli 182—186. — K. i Józef Zajączek 186—188. — Ignacy Zajączek 189—191. — List K. do arcyksięcia Karola 191—192, do Talleyrand'a 192—193. — Wstawienie się Bernadotte'a za K. 193. — »Deputacya« paryska 193. — Mniewski 193—194. — Dmochowski, Szaniawski 194. — Maruszewski, Majer i inni 194—195. — Program polityczny Deputacyi 195—198. — Stosunki Deputacyi z jakobinami francuski 198—199. — Deputacya i misya Bernadotte'a 199—200. — Skutki wstawiennictwa dla K. 200—201. — Powrót do Ołomuńca, ciemnica 201—202. — Bilecik ks. Czetwertyńskiej 202. — Rząd austriacki w sprawie beneficjów i posiadłości świeckich K. 202—206. — K. w Ołomuńcu 206—209. — Jego prace historyczne 209—212. — »Towarzystwo republikanów polskich« i K. 212—213. — Program i ludzie 213—215. — Związek krakowski 215—216. — Jego akcyja w sprawie K. 216—218. — Starania w legionach 218—219. — Horodyski i K. 220. — Stosunki K. z »Towarzystwem 221—224. — Jego wskazania polityczne 224—226. — Starania K. w Wiedniu 226—228. — Eustachy K. u cesarza 228—229. — Zwrócenia się do Puław 229. — Ks. Adam Czartoryski w tej sprawie 229—230. — Wstawienie się Rosyi za K. i rząd austriacki wobec tego 230—231. — Wydalenie K. z granic państwa 231—232.

str.

Rozdział III: »Na Wołyniu« (1803—1807) 233—289

K. w Warszawie 233. — Władze pruskie wobec niego 233—244. — Zwrócenie nań uwagi z racyi poparcia Aleksandra I 234. — Warszawa w r. 1802 235. — Wrażenie, wywołane przyjazdem K. 236—239. — K. i republikanie polscy 239—242. — W zaborze rosyjskim 242. — K. i cesarz Aleksander 242—246. — Pod dozorem policyjnym 246—247. — Starania o zwrot majątku 247—248. — Sytuacya materyalna K. 248—249. — Jego stan fizyczny i moralny 249—250. — K. o społeczeństwie polskiem

w zaborze rosyjskim 250—254. — K. i praca oświatowa ks. Adama Czartoryskiego 254—258. — Jego stosunek z Czackim 258—261. — Jego udział w założeniu Liceum Krzemienieckiego 261—271. — »Plan ks. Adama Czartoryskiego« z r. 1805 271—272. — Republikanie polscy na Wołyniu 272—273. — Ich stanowisko wobec wypadków roku 1806 273—275. — Usiłowania Józefa Zajączka 275—278. — Wezwanie K. do Warszawy 278. — Plan powstania na Wołyniu 278—279. — Działalność Stanisława Niemcewicza 279—280. — Działalność Targowiczan na Wołyniu 280. — Poruszenie umysłów tutaj 280—281. — K. na schyłku roku 1806 281. — Władze rosyjskie zwracają nań uwagę 282. — Jego związek z planami powstania na Wołyniu 282—283. — Aresztowanie K. 283—285, Czackiego 285—286. — Kandydatura K. do Komisji Rządzącej 286. — Wrażenie wiadomości z Wołynia w Warszawie 286—287. — Koniec pomysłów powstania na Wołyniu 287—289.

str.

Rozdział IV: »w Moskwie« (styczeń 1807—maj 1808) 290—315

Ogledność postępowania władz rosyjskich z K. 290—292. — Grocholski i Komburlej 292. — Wyznaczenie pensji K. 292—293. — Z Krzemieńca do Żytomierza 294—295. — K. i Igelströmowie 295—299. — Pobyt w Moskwie 299. — Jego opis Moskwy 300. — Memoriał dla Davout'a 300. — Moskwa w roku 1807 301—302. — K. jako obserwator stosunków rosyjskich, jego sądy 302—304. — Sądy Rosyan o przyczynie ich klęski w r. 1807 307. — Arakczew 304—305. — Niepopularność przymierza z Francją 305—306. — »Filary« przymierza 306—307. — Przesała K. 307. — Pogłoski o nowej koalicji 308. — Sądy Rosyan o skutkach przymierza Tyłżyckiego 308—309. — Zerwanie stosunków handlowych z Anglią 309—310. — Konkluzja memoriału K. 310—311. — Sąd K. o łatwości wojny z Rosją 311—312. — Sądy Rosyan o Księstwie Warszawskim 312—313. — Wyjazd K. Moskwy 313—315.

str.

Rozdział V: »Nieudane próby« 316—347

Memoriał K., napisany w Moskwie dla Fryderyka Augusta 316—317. — Przywiązanie Polaków do swego nowego władcy 317—318. — Sąd K. o stanie społeczeństwa polskiego 318—319. — Jego ocena polityki Napoleońskiej 319—320. — Nietrwałość »Imperyum« 320—321. — Sytuacja Saksonii i Księstwa 321—322. — Rady dla króla 322—323. — Sprawy saskie 323. — Sprawa Śląska 323—325. — Wartość memoriału 325—326. — Niechęć Fryderyka Augusta do K. 328—328. — Inni protektorowie 328—329. — Davout, Serra i republikanie polscy 329—330. — Taktyka republikanów polskich za Księstwa 330—331. — Davout 332. — Serra 333. — Skład stronnictwa republikanów za Księstwa 334—336. — Ich wpływ na raporta Davout'a 336—337. — Marszałek wysyła Napoleonowi memoriał Zajączka 337—339. — Odpowiedź cesarza 339—340. —

K. o przyczynach swego niepowodzenia 340—341. — Zmiana w usposobieniu Davout'a 341—342. — K. w Warszawie 342—344. — Jego rozgoryczenie 344—345. — Memoryał dla Davout'a 345—346. — Niepowodzenia 346—347.

Tom. II.

str.

Rozdział VI: »Nil desperandum« 1—30

Uwagi K. o stanie umysłów w początkach Księstwa Warszawskiego 1—2. — Klęski francuskie w Hiszpanii 3. — Pogłoski, spowodowane przez zjazd w Erfurt 3—4. — Upadek pierwotnych nadziei 4—5. — K. o konieczności oddziaływania na opinię 5—7. — Wpływ jakobinów polskich na genezę broszury K. 7—8. — Sprawa rehabilitacji K. 8—9. — Stosunek K. do walk partij 9—10. — Stanowisko jakobinów wobec Napoleona i ich krytyka broszury 10—11. — Odpowiedź K. 11—12. — K. o celu swej broszury 12—13. — Część historyczna broszury 13—15. — K. o Prusach 15—16, o Rosyi 16, o pierwszej koalicji 17. — Przyczyny imperyalizmu Napoleońskiego 17—18. — Polityka polska Rewolucji francuskiej 18—20. — Żale Polaków na zachód 20—21. K. o przyszłości Księstwa 21—23, o przymierzu francusko-rosyjskiem 23, o przyszłym państwie polskiem i jego granicach 23—24. — Obowiązki narodu względem siebie samego 24—25. — Zarzuty przeciwko związkowi z Francją i ich ocena 25—26. — Ocena sytuacji i urządzeń Księstwa 16—27. — Wezwanie do narodu 27—28. — Przyjęcie broszury K. w kraju 28—29. — Jej epilog dyplomatyczny 30.

str.

Rozdział VII: »Rok 1809« 31—99

Sejm roku 1809 31—32. — Wojna z Austrią. Ustanowienie »dyrektorów« w Warszawie 32—34. — Akcja jakobinów przeciwko Radzie Stanu 34—35. — Sprawa Tykocińska 35—37. — Powrót Rady Stanu do Warszawy 37—38. — Serra 38—39. — Sprawa sądenia Niemców 39—40. — Przywrócenie dyrektorów 41—42. — Pogłoski o abdykacji Fryderyka Augusta 42—45. — Król wobec akcji jakobinów w Księstwie 45—47. — Zniesienie dyrektoryatu 47—48. — Do Galicji 48. — Franciszek Paszkowski 48—49. — Powołanie Horodyskiego do Głównej Kwatery 49—51. — K. udaje się do Galicji 51—52. — W Krakowie 52—53. — Sytuacja ogólna 54—55. — Sprawa Rembielińskiego 55—57. — Memoryał K. dla księcia Józefa 57—58. — Nieudana próba pogodzenia się z Naczelnym Wodzem 58—60. — Stosunki K. z Rządem Centralnym 60—62. — Memoryał K. i Zajęczka przeciwko księciu Józefowi 62—69. — Interregnum galicyjskie 69—73. — Niesnaski z powodu przyłączenia do

Księstwa. Partye w Galicyi 73—78. — Sojusz jakobinów polskich ze St. Zamojskim 78—81. — Deputacya galicyjska do Drezna 81—82. — Memoriał K., napisany dla St. Zamojskiego 82—87. — Sąd K. o konstytucyi Księstwa 87—88, o rządzie 88—92, o związku z Saksonią 92—93, o zniesieniu ministeryum sprawiedliwości 93—94, o politycy, o ministeryach skarbu i wojny 94—96, o sejmie 96, senacie 97—98. — Misya Drezdeńska Zamojskiego 98—99.

Rozdział VIII: »Druga reforma Szkoły Głównej krakowskiej i zatarg Kołłątaja z Izłą Edukacyjną Księstwa Warszawskiego« (1809—1812) 100—187

Wyjątkowy moment biografii ostatnich lat życia K. 100. — K. i ludzie, kierujący pracą oświatową w Księstwie 101—102. — Linde 102. — K. o wartości pracy organizacyjnej Komisji Edukacyjnej 102—107. — Izba Edukacyjna 107—109. — Jej zatarg z duchowieństwem 109—110. — Sprawa Wolskiego i K. 110—112. — Sąd K. o dozorach szkolnych 112—115. — Horodyski wzywa K. do Krakowa dla zajęcia się sprawami Szkoły Głównej 115—116. — Stan S. Gł. w r. 1809 116—118. — Podanie się Niemców do dymisy i dezorganizacya S. Gł. 119. — Akcyja K. »Urządzenie Szkoły Głównej« 119—125. — St. Potocki o wartości roboty owoczesnej K. 125—126. — Wybór ludzi, dokonany przez K. 127—130. — Skutki tego dla S. Gł. 130—131. — Początkowe prace Rady S. Gł. 131—133. — Ministerstwo spraw wewnętrznych wobec S. Gł. 133—134. — Obawy K., pierwsze zatargi z władzami Księstwa 134—136. — Zwrócenie się K. do Drezna 136. — Nieudana próba pogodzenia się ze St. Potockim 137—144. — Unikanie odtąd jawnego występowania w Krakowie 145—146. — Niesnaski w Radzie S. Gł. 146—148. — Izba Edukacyjna obejmuje zwierzchnictwo nad szkołami w Galicyi 148—149. — Niezadowolenie w Krakowie 149—150. — Pierwsza wymiana listów 150—152. — Rada S. Gł. odwołuje się do K. 152—153. — Obawy zniesienia uniwersytetu w Krakowie 153—155. — K. o Izbie Edukacyjnej. Jego odpowiedź, napisana w imieniu Rady S. Gł. 155—157. — Stanowisko Potockiego w tej sprawie 157—158. — Rektor S. Gł. przeciwko K., zatarg w Radzie 158—159. — Zatarg z Izłą 159—163. — Pobyt króla w Krakowie. Sołtykowicz 163—164. — K. i Senfft 164. — Zaostrzenie się zatargu z Izłą 164—165. — Rektor Sierakowski i Rada S. Gł. 165—166. — Memoriał K. dla Senffta o S. Gł. 166—167. — Jego podróż do Drezna 167—169. — Zatarg Rady S. Gł. z prefekturą krakowską 169. — Rozwiązanie Rady 170—171. — K. o tem 171—173. — Izba Edukacyjna o tem 173—174. — Dozór S. Gł. 174—176. — Wady nowej organizacyi 176—178. — Sierakowski w nowej sytuacji 178—179. — Niezadowolenie profesorów 179—181. — Adres do Drezna 181—184. — Rola K. w tej sprawie 184—185. — Minister policyi w Krakowie 185. — Ostatnie starania K. 186—187.

str.

Rozdział IX: »Na schyłku życia« (1810—1812) . . 188—228

Rok 1810 188—189. — Zawód jakobinów polskich 189—190. — Rozgoryczenie K. 190—192. — Jego zajęcia w Krakowie 192—194. — Jego memoriały w sprawach duchowieństwa 194—199. — Memoriał K., napisany dla biskupa krakowskiego 199—203. — Senfft de Pilsach 203—206. — Jego stosunki z jakobinami polskimi 206—209. — Król w Krakowie, audyencya K. 209—210. — Pogłoski warszawskie 210—213. — K. i Senfft 212—214. — Nadzieja na powołanego do składu Deputacyi r. 1810 214—215. — Zawód. Fragment memoriału K. o Deputacyi 215—217. — Nowa taktyka jakobinów polskich i K. 217—218. — Jego podróż do Dreżna i jej skutki 219—221. — Sejm roku 1811 221—222. — Śmierć K. 222—224. — Odgłosy roku 1794. Linowski 224—226. — Usiłowania biograficzne jakobinów polskich 225—228.

str.

**Dodatek źródłowy: Memoriał K. o przygotowa-
niach do powstania r. 1794, napisany dla Tomasza
Wawrzeckiego 229—251**

Indeks 253—261

Spis rzeczy 263—269
